

**СЛАВІСТИЧНА ЗБІРКА. ВИП. 1: ЗБІРКА СТАТЕЙ ЗА МАТЕРІАЛАМИ
ПЕРШИХ МІЖНАРОДНИХ НАУКОВИХ СОХАНІВСЬКИХ ЧИТАНЬ
(м. Київ, 18 листопада 2014 р.) / За редакцією Д.Гордієнка та В.Корнієнка.
Київ, 2015. – 396 с.**

У вкрай складних сучасних суспільно-економічних та політичних реаліях справжньою подією можна вважати вихід у світ нового наукового видання славистичного профілю. Такою ініціативою відзначився Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, який у 2015 р. опублікував перший випуск “Славистичної збірки”, куди увійшли матеріали Перших Міжнародних наукових Соханівських читань (м. Київ, 18 листопада 2014 р.). Варто зазначити, що з часу заснування Інституту завжди був осередком слов'янознавчих досліджень, які захоплювались його директором – членом-кореспондентом НАН України Павлом Степановичем Соханем. Підготовку збірки до друку здійснювала редколегія, очолювана доктором історичних наук Г.В. Папакінім. Наукове редагування взяли на себе співробітники Інституту Дмитро Гордієнко та Вячеслав Корнієнко. Поміщені у ній матеріали згруповані в п'ятьох рубриках: “Пам'яті Павла Соханя (1926–2013)”; “Джерела та джерелознавство слов'янської історії”; “Історіографія та історія слов'янознавства”; “Історія та культура слов'ян”; “Рецензії. Огляди”. На жаль, у збірці бракує передмови, в якій була б розкрита її концепція. Назва видання та його рубрикація чітко націлені на проблеми історичної славистики. При цьому частину представлених статей та матеріалів заледве чи можна віднести до сфери славистики, з огляду на усталене у вітчизняній науці визначення її предмета¹. Тож, оцінюючи нове славистичне видання, зосередимо увагу лише на тих публікаціях, які, на нашу думку, мають славистичний характер.

Збірку доцільно було б почати розвідкою про чималий слов'янознавчий доробок П.С.Соханя, зокрема про його дослідження з історії Болгарії та болгарсько-українських зв'язків. Натомість, її відкривають дві статті – Олексія Марченка та Олександра Мавріна, присвячені діяльності вченого в археографічній царині, які могли стати основою окремого наукового збірника, що вшанував би плідну діяльність ученого як археографа².

---

¹ Див. Чорній В. Історія української славистики (предмет, напрями, періодизація) // Проблеми слов'янознавства. Вип. 49. Львів, 1996. С.4–5; Нахлік Є. XIII Міжнародний з'їзд славистів у Любляні // Проблеми слов'янознавства. Вип. 53. Львів, 2003. С.313; Копилов С. А. Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина XVII–початок XX ст.). Кам'янець-Подільський, 2005. С.13; Оленіч Я. Галицька історична славистика у 1830–1894 роках: предмет та методологія дослідження // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Історичні науки”. Вип. 24. Острог, 2015. С.136.

² Зрештою, дві основні галузі діяльності академіка поєднувались, про що, наприклад, свідчить його публікація у співавторстві з Г. Чернявським (див.: Чернявський Г.Й., Сохань П.С. Документи з історії Болгарії і болгаро-радянської дружби в архівах України // Українське слов'янознавство. Вип.12. Львів, 1975. С.121–130; Чернявський Г.Й., Сохань П.С. Документи з історії Болгарії і болгаро-радянської дружби в архівах України [продовження] // Проблеми слов'янознавства. Вип.14. Львів, 1976. С.103–116).

Другий розділ збірки починається статтею Тетяни Шевченко про етнохороніми українців, білорусів і литовців за книгами екзаменів новіціїв та персональними каталогами єзуїтських домів, сформованими у XVI–середині XVII ст. У ширшому науковому контексті авторка спростовує тезу про “польський характер” Товариства Ісуса в Речі Посполитій, аргументуючи це тим, що його членами на українських та білоруських землях були в основному представники корінного населення. Що стосується безпосереднього предмета дослідження: у статті простежено особливості вживання загальних (“Русь”, “Роксоланія”) та локальних назв регіонів, а також з’ясовано, що на позначення частини білоруських теренів паралельно вживалися назви “Литва” та “Русь”.

Артем Папакін у розвідці “Українські архівні документи з історії українсько-болгарських дипломатичних стосунків 1918–1920 рр.” виклав зведений огляд документів з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (Київ), які висвітлюють встановлення та розвиток дипломатичних відносин між Україною та Болгарією в 1918–1920 рр., а також розкрив характер, основні напрями, організаційні та політичні труднощі дипломатичного зближення обох держав.

Архівні матеріали аналізуються і в праці Сергія Шевченка “Джерела Держархіву Кіровоградської області з історії сербської діаспори та українсько-сербських зв’язків дорадянських часів”. Треба віддати належне вченому, який виконав величезну роботу з пошуку та систематизації архівних відомостей, що стосуються переселення та діяльності на південноукраїнських землях сербів у другій половині XVIII–на початку XX ст., ввівши в науковий обіг чимало нового фактичного матеріалу. Втім, у статті помічені й деякі недоліки, зокрема, невинуватим є використання терміна “дорадянський” для означення хронологічних меж дослідження. Крім того, у її назві надто широко окреслено предмет вивчення, оскільки автор зосередив увагу головню на аналізі документів, які відображають історію сербської діаспори (переселенців і біженців) на території сучасної Кіровоградської області, а українсько-сербських зв’язків безпосередньо стосуються хіба що відомості про організацію на українських землях кампаній допомоги сербам під час Першої світової війни. Підбиваючи підсумки, С.Шевченко чомусь узагальнив наслідки “асиміляційної політики С.-Петербурга”, хоча, з огляду на предмет студій, логічно було б зробити висновок про репрезентативність та інформативність досліджуваних архівних джерел.

Завершує другу частину збірки публікація установчих документів Українського наукового інституту у Варшаві (1930–1939), підготована Дмитром Гордієнком. До неї увійшли тексти Статуту Інституту (від 13 березня 1930 р.) та попереднього розпорядження Ради Міністрів Польської Республіки у його справі. Історія цього закладу може зацікавити славістів у двох площинах: як приклад співпраці української міжвоєнної еміграції з польським урядом та у контексті діяльності комісії українсько-польських відносин.

Прагнучи розширити тематичний діапазон “Славістичної збірки”, редактори скористались своїм чималим досвідом підготовки до друку цінних для історичної науки рідкісних чи маловідомих текстів. Так, Д.Гордієнко опублікував видану 1951 р. в малодоступному для українських читачів часописі “Україна: українознавство і французьке культурне життя” статтю “Слов’янські студії у Франції (1840–1950)” українського діаспорного вченого Ілька Борщака, який виклав схему становлення слов’янознавства у французьких вищих навчальних закладах та наукових установах, зокрема в Колеж де

Франс, Державній Школі східних мов та інших. Паралельно І. Борщак охарактеризував наукову та викладацьку роботу славистів у Франції під кутом зору звернення їх до української тематики.

Зоя Борисюк у статті “Україна на сторінках «Слов’янського світу», першого французького слов’янознавчого журналу” детально, інколи надто захоплюючись переказом змісту окремих публікацій, висвітлила ті аспекти українського політичного й культурного життя, на які звертали увагу французьких читачів автори вказаного періодичного видання.

Порівняльний аналіз підходів представників чотирьох національних історіографій – чеської (проф. Я. Бідло), польської (проф. М. Гандельсман), німецької (проф. О. Гетш) та української (проф. М. Кордуба) – до проблеми можливості й доцільності конструювання спільної історії слов’ян здійснив Володимир Потульніцький у розвідці “Проблема спільного минулого слов’янських народів у контексті дискусій між провідними європейськими вченими в першій половині 1930-х років”. Він доводить, що відомі європейські вчені-славісти 30-х років ХХ ст. по-різному трактували єдину історію слов’янських країн, займаючи в багатьох моментах діаметрально протилежну позицію. На нашу думку, авторам варто було б звернути увагу й на погляди угорських істориків, зокрема І. Лукініча, який також брав активну участь у цих дискусіях³.

Про науково-організаційну діяльність Українського комітету славистів та Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, зокрема підготовку славистичних книжкових виставок, йдеться у повідомленні Наталії Солонської. На конкретних прикладах авторка розкрила характерні особливості цієї науково-бібліографічної праці, виробивши концептуальне бачення її функціонального призначення.

Історіографічний огляд розвідок з питань українсько-сербських зв’язків, надрукованих в “Українському історичному журналі” з часу його заснування і до розпаду СРСР, представила Ольга Скороход. Дослідниця детально охарактеризувала статті, які більшою чи меншою мірою стосуються означеної проблеми, при цьому намагання чіткіше структурувати матеріал подеколи спричинило невмотивоване розширення об’єкта вивчення. Особливо це помітно в “першому блоці” матеріалів, в рамках яких О. Скороход розглянула низку заміток критико-бібліографічного характеру, що не завжди мають безпосереднє відношення до історії українсько-сербських зв’язків.

Дмитро Бурім у статті “Дмитро Дорошенко як історик слов’янських народів і Східної Європи” докладно й всебічно висвітлив внесок українського вченого у славистичну науку. Однак чимало порушених ним питань уже були предметом уваги в інших наукових студіях, зокрема у розвідці В. Чорнії, яка, судячи з тексту, не відома автору⁴.

Дослідження Таїси Сидорчук присвячене співпраці слависта Ореста Зілинського з Українським науковим інститутом Гарвардського університету (далі – УНІГУ), що проявилась у тісному співробітництві з засновником і директором цієї установи Омеляном Прицаком. Уродженець Лемківщини, О. Зілинський (1923–1976) більшу частину життя працював у чехословацьких науково-освітніх установах, залишивши чималий

³ Kłoczowski J. Europa Środkowoschodnia w historiografii krajów regionu. Lublin, 1993. S. 9–10, 14, 17. – Режим доступу: http://www.mlodszaeuropa.eu/uploads/publikacje/Kloczowski_Ksiazka.pdf; Миллер А. Тема Центральной Европы: история, современные дискурсы и место в них России // Новое литературное обозрение. 2001. № 52. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nlo/2001/52/mill.html>

⁴ Чорній В. Праця Дмитра Дорошенка “Слов’янський світ”: українська візія слов’янства // Проблеми слов’янознавства. Вип. 47. Львів, 1995. С. 149–154; Чорній В. Слов’янознавчі студії. Львів, 2002. С. 124–130.

доробок у царині славістики та україністики. Т. Сидорчук опрацювала бібліотечно-архівну колекцію О.Пріцака, передану зі США на довічне зберігання до Національного університету "Києво-Могилянська академія". І хоча співпраця вчених, з огляду на певні обставини, не завжди була результативною і переважно базувалася на дослідженні українознавчих матеріалів, славистів, безумовно, зацікавляють деякі її аспекти, зокрема інформація про підготовку до друку в монографічній серії УНІГУ дисертації О.Зілінського "Давні народні обрядові ігри у західних і східних слов'ян".

Ольга Ковтуненко визначила місце у науковому доробку російського багатопрофільного гуманітарія Миколи Кареева (1850–1931) студій з історії Польщі, написаних після перебування його на посаді професора Варшавського університету (в першій половині 1880-х років). Основну увагу авторка приділила характеристиці праці "Падіння Польщі в історичній літературі" (1888), а також висновкам вченого щодо основних засад функціонування сейму та його значення у політичній системі Речі Посполитої. На нашу думку, О.Ковтуненко дещо поверхово охарактеризувала внесок М.Кареева у вивчення польського реформаційного руху, оцінивши його доробок не за спеціальними, а за узагальнюючими працями.

У розвідці Тетяни Ляліної проаналізовано опубліковані у російському журналі "Русская старина" тексти, що стосуються різних аспектів діяльності Василя Каразіна, та матеріали, які вийшли з-під його пера. З'ясувавши обставини потрапляння його паперів до редакції журналу, дослідниця лаконічно охарактеризувала їх зміст та приділила увагу найгрунтовнішим, з її точки зору, публікаціям. Виклад матеріалу починається оглядом текстів В.Каразіна, зокрема листом, у якому розглянуто можливі варіанти облаштування державно-політичного життя сербів, які прагнули звільнитися з-під османського гніту, та статтею про "польське питання" у Російській імперії. Далі авторка переповідала зміст лише тих повідомлень, які стосуються освітньо-наукової діяльності В.Каразіна, залишивши поза увагою його публікації суспільно-політичного характеру.

Цікавою для славистів може бути стаття Валентини Піскун про участь у прометеївському русі членів уряду УНР, які опинилися за кордоном. Прометеїзм як рух поневолених народів Росії – СРСР у міжвоєнний період підтримувався відновленою Польщею. Предмет дослідження становить робота урядовців УНР, спрямована на пошуки підтримки їхніх починань польським політичним істеблїшментом. За висновком В.Піскун, основний здобуток цієї співпраці полягає у самому факті започаткування результативного діалогу між поляками й українцями.

Як позитивний момент варто відзначити наявність у збірці розвідки з економічної історії, зокрема статті Рафала Ковальчика про участь польських фахівців у розбудові промисловості України на межі XIX–XX ст. Науковець добре орієнтується в тогочасних економічно-політичних реаліях Донбасу та Кривбасу – цей матеріал займає майже чотири п'ятих тексту. На жаль, питанням висвітлення у польській профільній періодиці промислового розвитку південно-східних регіонів України, участі польських інженерів, геологів та фахівців іншого профілю у цих процесах відведено надто мало місця.

Дві статті у "Славістичній збірці" присвячені білорусистиці, причому стосуються вони історико-культурної тематики. Зокрема, Альона Павлова детально розглянула семантику, символіку й поетику зооморфних образів білоруської весільної обрядовості. Опрацювавши обширний фольклорний матеріал, вона подала оригінальні тлумачення цих символічно-метафоричних образів та показала їх місце в духовній культурі біло-

руського народу. У статті Поліни Яницької проаналізовано зображення матеріально-побутового середовища на білоруських іконах XVII–XVIII ст., переважно з фондів Національного художнього музею Республіки Білорусь. Дослідниця дійшла висновку, що іконописці вважали за можливе збагачувати іконописний канон “відображенням сучасного їм предметного світу”.

Спробу класифікувати случькі кунтушеві пояси як елемент костюма шляхтичів на теренах Речі Посполитої зробила Ірина Скварцова. В основній частині її статті розкривається типологія декоративно-орнаментальних мотивів случьких поясів, неодноразово апробована на матеріалах музейних збірок і приватних колекцій Білорусі та фондів окремих українських музеїв. Аналіз орнаментальних мотивів голів (кінців) текстильних виробів дав змогу виділити шість основних декоративних типів.

Ігор Кондратьєв на основі антропонімних джерел здійснив етнічно-національну ідентифікацію службової шляхти Остерського й Любецького староств Київського воєводства. При цьому він визначив приблизне чисельне співвідношення родів слов'янського (українського, польського, московського) та тюркського походження. Однак розвідка має в основному констативний характер, оскільки, навівши перелік прізвищ шляхтичів, згрупованих за етнічним принципом, автор недостатньо уваги приділив опису аналізу фактичного матеріалу і, що важливо, його методологічній основі.

Зв'язки Київського, Харківського та Новоросійського університетів з болгарськими науковими і громадсько-культурними установами, окремі епізоди міжособистісних контактів учених України та Болгарії у другій половині XIX–на початку XX ст. детально розкрила Оксана Іваненко, опираючись на чималий корпус архівних документів. Завдяки цьому, результати дослідження значно збагатили знання про болгарсько-українські наукові й культурно-освітні зв'язки зазначеного періоду.

Ірина Каневська висвітлила журналістсько-публіцистичну діяльність чеського й українського науковця Ольгерда Бочковського (1885–1939) на матеріалах його текстів у журналі “Slovanský Přehled” (за 1908–1935 рр.). Дослідниця згрупувала дописи вченого за кількома тематичними блоками, проаналізувавши його статті, повідомлення, рецензії, біографічні нариси тощо. Варто зазначити, що огляд життєвого шляху, насамперед окреслення обставин перебування О. Бочковського в Чехословацькій Республіці, короткий опис його журналістської та науково-педагогічної роботи значно полегшили б сприйняття матеріалу статті.

Повідомлення Андрія Стародуба побудоване на критичному розгляді досліджень Ю.Лабинцева та Л.Щавінської (обоє представляють Інститут слов'янознавства Російської Академії наук), присвячених життєпису білоруського публіциста, громадсько-політичного та церковного діяча В'ячеслава Богдановича (1878–1939). На думку автора, російські науковці не завжди об'єктивно оцінюють діяльність та суспільно-політичні погляди білоруського інтелектуала, формуючи з нього образ прихильника тісних білорусько-російських культурних зв'язків та глашатая “белорусско-русской идеи”. Як стверджує А.Стародуб, спірним є також зображення В.Богдановича як лідера православного населення Польщі; до того ж, А. Стародуб стверджує, що частина праць цих вчених є поверхневими.

Підсумовуючи огляд слов'янознавчих студій, які увійшли до збірника, присвяченого члену-кореспонденту Національної академії наук України Павлу Степановичу Соханю, необхідно відзначити, що вони охоплюють широкий спектр різноманітних питань як з історії окремих слов'янських країн, так і взаємовідносин між ними. Втім, викликає

застереження формулювання назви видання, яке є надто розлогим. До того ж, у назві двічі вжито слово “збірка”, яке, на нашу думку, варто замінити на “збірник”.

Заснування нового наукового видання – нелегка і відповідальна справа у всіх відношеннях. Приємно констатувати, що Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України загалом успішно реалізував цей почин, заклавши добру основу для набуття “Славістичною збіркою” статусу фахового видання України.

Олег ФАЙДА, Ігор ШПИК